

A 2017/2018. tanévi
Országos Középiskolai Tanulmányi Verseny
döntő forduló

FIZIKA I. KATEGÓRIA

JAVÍTÁSI ÚTMUTATÓ

Folyadékok törésmutatójának és felületi feszültségének meghatározása

1. Folyadék törésmutatójának mérése homorú gömbtükrrel

1.a. Rendelkezésre álló eszközök és anyagok:

- 1 db. Homorú gömbtükör (a közepe jelölve)
- 1 db. Bunsen-állvány, szorítóval és szintező csavarokkal
- 1 db. Mérőszalag
- 1 db. „Tárgy” (befogórúd végén, plexi lapban két szeg)
- 1 db. Fecskendő (5 cm^3 -es, tű nélkül)
- 1 db. Szintező
- 2 db. üveglap
- Vizsgálandó folyadék

A többi, asztalon található eszközt ne használja!

1.b. Bevezetés A feladat megoldásához szükséges ismeretek a középiskolában tanultak. A felhasználandó összefüggések a „Négyjegyű függvénytáblázatok .....” Geometriai optika című fejezetében megtalálhatók, a kis nyílású gömbtükrökre és a vékony lencsék törvényeire vonatkozó részekben. Megjegyezzük, hogy a lencserendszerek fókusz távolságára közölt összefüggés tükröt tartalmazó rendszerre is vonatkozik.

1.c. Elvégzendő feladatok:

- Mérje meg a tükör görbületi sugarát: R_0 (Legalább 5 mérést végezzen.)

Megjegyzések: Nem biztos, hogy az állvány rudazata tökéletesen egyenes és függőleges.

(5 pont)

- A tükörbe a fecskendő segítségével a vizsgálandó folyadékból 10 cm^3 felhasználásával alakítson ki egy lencsét. Az előzőekben alkalmazott eljáráshoz hasonlóan járjon el és határozza meg a tükörből és a folyadék-lencséből álló rendszer „gömbületi sugarát”: R^*
A lencserendszer vastagsága 5 mm, a görbületi sugarat a vastagság felétől mérje.)

(Most is legalább 5 mérést végezzen.)

(4 pont)

- Ismert összefüggésekből kiindulva, elméleti úton, levezetéssel igazolja, hogy a vizsgált folyadék törésmutatója: $n = \frac{R_0}{R^*}$

(5 pont)

- Mérési eredményeit felhasználva adja meg a vizsgált folyadék törésmutatóját!

(1 pont)

Összesen:

(15 pont)

2. Oldat felületi feszültségének meghatározása, kontaktszög mérésével

2.a. A rendelkezésre álló eszközök és anyagok:

1 db USB digitális mikroszkóp, számítógéphez, monitorhoz csatlakoztatva (Vas alaplapra mágnessel rögzítve.)

1 db mintatartó asztal, teflon lemezzel

1 db fecskendő, tűvel

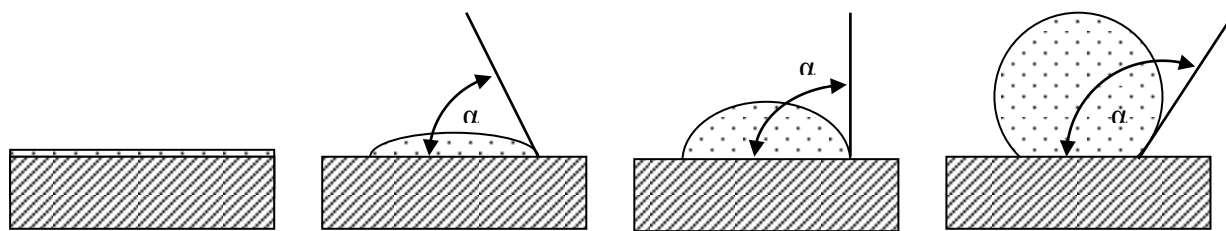
1 db mintatartó megadott koncentrációjú víz - alkohol oldatokkal

1 db vizsgálandó minta (Ismeretlen koncentrációjú víz - alkohol oldat)

1 db szögmérő

Törlő papír

2.b. Bevezetés Amikor szilárd felületre egy folyadékcseppet helyezünk, vagy szétterül a felületen, vagy különböző alakot vesz fel. Ha a folyadék szétterül a felületen, akkor jól nedvesíti azt. (A felület hidrofil.) Ellenkező esetben kevésbé nedvesít. Minél jobban megközelíti a csepp formája a gömb alakot, annál kevésbé nedvesíti a felületet. (A felület hidrofób.) A nedvesítés mértékének jellemzésére a kontaktszög (peremszög, érintkezési szög) szolgál: a csepp és a felület érintkezési vonalától a csepp felületéhez húzott érintő hajlásszöge. (1. ábra.)

1. ábra

A kontaktszög függ a felület anyagától és minőségétől, a csepp tulajdonságaitól (anyaga, felületi feszültsége, viszkozitása, mérete, stb.), a cseppet körülvevő közegtől, és a hőmérséklettől.

2.c. Elvégzendő feladatok:

- A mérési feladat megoldása során először kapcsolatot keresünk egy oldat koncentrációja és a kontaktszög nagysága között. Mérje meg különböző töménységű oldatokból létesített cseppek kontaktszögét teflon felületen!

Mérési eredményeit felhasználva rajzolja fel a koncentráció – kontaktszög függvényt!

Megjegyzések:

A cseppek átmérője közel azonos nagyságú, ~ 3 mm legyen.

A teflon felületeket alkohollal letisztítottuk, ne szennyezze be ezeket!

(12 pont)

Irodalmi adatokból ismert az oldat felületi feszültsége, mint a töménység függvénye. Ezt mutatja az alábbi táblázat. (Alkohol oldat desztillált vízben.)

Oldat töménysége (Súly %)		0	5	10	15	20	30	40	60	80	100
Felületi feszültség (mN/m)	20 C ⁰	72.72	56.41	48.14	42.72	38.56	33.53	30.69	26.72	24.32	22.31
	25 C ⁰	72.01	55.73	47.53	42.08	37.97	32.98	30.16	26.23	23.82	21.82

- Mérési eredményei, és a fenti táblázat adatainak felhasználásával készítsen táblázatot, amelyben feltünteti az oldat töménységi értékeihez tartozó kontaktszögeket, (a szakirodalomban szokásosan) a kontaktszögek koszinuszát, valamint a felületi feszültség értékeit.

(6 pont)

- Az elkészített táblázatban lévő adatok felhasználásával rajzolja fel az oldat felületi feszültség - kontaktszög koszinusz függvényét! Az elkészített grafikon felhasználásával kontaktszög mérés segítségével felületi feszültséget mérhet.

(5 pont)

- Határozza meg egy ismeretlen koncentrációjú alkohol-víz oldat felületi feszültségét!

(2 pont)

Összesen:

(25 pont)

A feladatok megoldása

1. Feladat megoldása

Ismeteres, hogy ha egy tárgyat a tükör geometriai középpontjába, (az optikai tengelyen, a tükörtől a fókusz távolság kétszeresére) helyezünk, akkor a tárgyról egyszeres nagyítású, fordított állású, valódi képet kapunk. A tárgyat az optikai tengelyen mozgatva ezt a helyzetet megkeresve, lemérhetjük a tükör görbületi sugarát (R_0), ami ebben az esetben a tükröző felület és a tárgy közötti távolság, a tükör talppontja és a tárgy közötti távolság.

A tükör- folyadéklencse rendszer „görbületi sugarát” (R^*) az előbbieket szerint lehet meghatározni. Itt a tárgy és a lencserendszer felezősíkja közötti távolságot kell figyelembe venni. $R^* = R - \frac{d}{2}$, ahol R a tárgy és a tükör talppontja közötti távolság, d a lencserendszer vastagsága. ($d=5\text{ mm}$)

Mérési eredmények:

Megnevezés	Mérési eredmények					Átlag	Hiba %
R_0 (mm)	37.10	37.00	37.00	37.20	37.20	37.10	0.27
R (mm)	27.50	27.40	27.60	27.40	27.65	27.51	0.51
R^* (mm)	27.25	27.15	27.35	27.15	27.40	27.26	
n	1.361	1.363	1.353	1.370	1.358	1.361	0.66

A fény útja a folyadék alkotta lencsén halad át, a tükrön visszaverődik, majd ismét folyadék-lencsén keresztül vezet. Ha a rendszer eredő fókusz távolsága: f , a tükör fókusz távolsága: f_t , és a folyadék-lencse fókusz távolsága: f_f , akkor felírhatjuk, hogy:

$$\frac{1}{f} = \frac{1}{f_f} + \frac{1}{f_t} + \frac{1}{f_f} = \frac{2}{f_f} + \frac{1}{f_t} \quad (1)$$

A tükör fókusz távolsága a görbületi sugar fele: $f_t = \frac{R_0}{2}$.

A folyadék-lencse egy plánkonvex lencse, fókusz távolságára felírható, hogy:

$$\frac{1}{f_f} = (n-1) \left(\frac{1}{R_0} + \frac{1}{\infty} \right) = (n-1) \frac{1}{R_0} \quad (2)$$

Mivel a rendszer fókusz távolsága: $f = \frac{R^*}{2}$, (1) és (2) alkalmazásával felírható, hogy

$$\frac{2}{R^*} = (n-1) \left(\frac{2}{R_0} \right) + \frac{2}{R_0} = n \frac{2}{R_0} \quad (3)$$

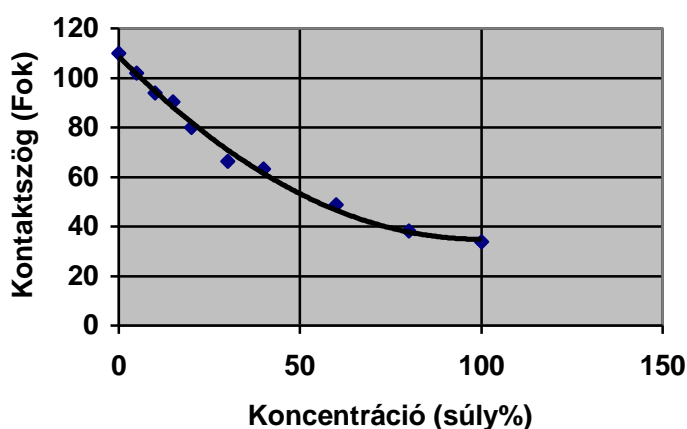
Innen:
$$n = \frac{R_0}{R^*} \quad (4)$$

2. Feladat megoldása:

Mérési adatok:

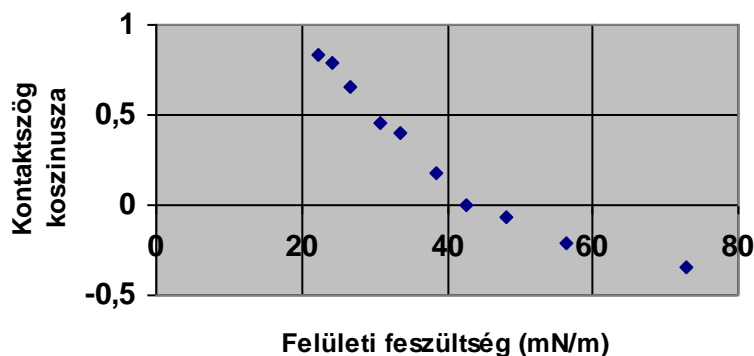
Koncentráció Súly %	Kontaktszög (fok)
0	109.83
5	101.90
10	94.00
15	90.40
20	79.92
30	66.43
40	63.14
60	48.86
80	38.21
100	33.92

Koncentráció - kontaktszög függvény

Koncentráció súly %	Felületi feszültség mN/m	Kontaktszög (α) fok	$\cos \alpha$
0	72.75	109.83	- 0.3392
5	56.41	101.90	- 0.2062
10	48.14	94.00	- 0.0698
15	42.72	90.40	- 0.0007
20	38.56	79.92	0.1750
30	33.53	66.43	0.3999
40	30.69	63.14	0.4518
60	26.72	48.86	0.6579
80	24.32	38.21	0.7857
100	22.31	33.92	0.8298

Felületi feszültség - kontaktszög koszinusa függvény

Az ismeretlen koncentrációjú oldattal mért kontaktszög:

72°

kontaktszög koszinusa:

0.3090

A grafikonnól leolvasható felületi feszültség:

~ 35.60 mN/m